

Гледали смо Шпанце сапутнике како са неколико вештих стисака и покрета прстију истерају на таџир са соком и са дробом зrelu смokву или брескву, и баце у корпу за хартију кожу суву као хартију. Неко од посматрача рече с одушевљењем: То је талент. Један од Шпанаца темпераментно одби: Не, то је природа; лепо и слатко воће то је за нас ^{наше} ствар целе утробе, у глави, у прсима, у желуцу. Овај Шпанац, како се то у шпанском духу чешће догађа, погодио је кроз врло конкретно далеко у апстрактно. Има уметника који раде и стварају природом, целом утробом, у којој се закључују талент, интелигенција, техника. Пред људма ^{ти бреске} ~~који тако~~ ~~целом природом миотје и мектају~~, тешко се сакрива тајна човечанска и у замисли и у крви. Ти људи су некако свему истовремени и истородни, и стварају брзо и најкраћим путем.

Вартуловићева прича, у првом реду она приморска и сеоска, исцеђена је са соком и дробом. Форма, ваља одмах рећи, наравно да нешто настрада при том, али зато садржина капље од садржине. Вартуловић, у својим размерама, један је од оних који раде причу ^{са} ~~целом природом~~ утробом. Он је изузетно снажна, жилава и витална природа; он би филигранерију чистог артизма здружио, па и здробљава је местимично. Литерарни финиш његовој причи ^{по некад} ~~не~~ недостаје. Вартуловић се дакле мора добро познати онај ~~кав~~ ^{какав} ~~накав~~ јесте. Једном двокраком формулом можемо бар додирнути истовремено и природу и талент његов. Вартуловић је са увек истом младости и махом она генерација. Вартуловић је, изгледа, још откад је проговорио, ванредан говорник, плахо готов, топао, садржајан, сигурна стила и поенте. Као ~~та~~ ^{она} генерација, као најбољи говорник те генерације, а можда и наредне, он је бесумње онај наш литерат који је огроман део своје добре литературе хитнуо кроз ваздух, најкраћим путем, право у душе људске. ^{Он} ~~и~~ и у писаној причи радо узима најкраћи пут, претрчи мисао и реченичку периоду, и ако осети да је на добром путу да стигне у душе људи, ~~на~~ више не поправља и не брише. Вартуловић ~~има мисао од~~ ~~природног~~ ^{егзизма} ~~егзизма~~ литерата, који служе пре свега литературу и артизам, и самим тим, аутоматски, носе мисао и стил на план изнад живљеног живота. Вартуловић не прича причу ^{пре свих} ~~зато~~ ~~што~~ ~~је~~ је писац, него зато што ~~хте~~ ^{хте} да говори људма. ~~На~~ ^У уста своје постоје

Простакове, пушкин ^{је} рекао да ^{тако} воли да се прича. Тај заборав сефе и сва упере-
ност у људе, то је код Бартуловића говорник ^{и ~~не~~ врлина ~~говори~~} у говорништву, ако мало раз-
мислимо, има толико врлине колико талента. Оно ~~не~~ непосредно и ^{тако} ~~човеко~~
у Бартуловићевој причи, врлина је човека колико талент писца.

25 пре доста година, рекла сам једном ^{причи} пријатељу Бартуловићу: Одлична вам је прича о оној вралкој жени којој дондо-
лика перо на глави, али нисте дали причу сав литерарни финиш. Одговара
Бартуловић, право и просто као увек: "Таква ми је природа." "Ама природа је
онаква каква треба да буде, а ја вам говорим да сте остали нешто дужни сво-
ме таленгу уметника." "Таква ми је природа. Сетио ме тада онај високи и јаки
човек на једну истиниту анегдоту о дечку. Питали дечка како се зове. Ја се
зовем дете. Како дете? Зовеш се ваљда Јова, или Павле, или Ђорђе. Тако се
други зову, а ја се зовем дете. Бартуловић зна природе и таленте ^{ам} ~~остаје~~
при свом типу, који понекад промине мало форму и литературу. Има у овој
збирци једна и раније опште запажена прича о идеалном младом човеку чији
ће идеализам, кад се ~~не~~ младић кући врати, село и род пребити за један
дан. Прича, кад једном крене, развије се без паузе и пукотине, јака, исти-
нита, све у ^{улетити} ~~добра~~ ритму. Али прва, припремна страница за причу потсећа
на одломак разговора између два друга негде на капији једнога надлештва.
Ту читамо: "у добу опште дезориентације"; "по приватној иницијативи"; и,
као израз за снове и ~~страховања~~ младића, да се надао бар праву "на изним-
није третирање." Откуда у таквој причи, на уста ауторова, те исисане речи
које не кажу ништа, или кажу свашта! Што рекли Французи: Бартуловић је имао
талента за хиљаду франака да створи ону причу, а није имао ^(још талента) за
два суа, да види оно што за литературу није доста прецизно ни чисто ни као
појам ни као језик.

У темпераменту Бартуловићеву живи плахост; једна
опруга брзометна и далекометна. У причи његовој срећемо чешће израз "журба
живота." Бартуловић журно корача и говори; брзо мисли и схвата; за час нау-
чи нову науку и нов језик; брзо пише, па можда брзо и штампа. Он просто
увреба и утргне своју причу, и изради је док му међ рукама није свенула, јер,
после сва зависи од литерарне обраде, а обрада, на дај Боже, претвори лан-
причу у нешто друго, што више није живљени живот са соком и дробом. ^к ~~три~~на

је младост у причи Бартуловићевој, виртуозност његова стила; али она је и заборавност да је писана прича штампана литература.

Из ~~најбољег~~ ^{забојне ипозе} се рађа код Бартуловића ~~успоником~~, сигуран суз ударац, нагонскаа спремност реченице и акцента.

~~копирисаност~~ ^{добри} ~~опет~~ ~~је~~ ~~литерарна~~ ~~калкулација~~, ~~како~~ ~~врло~~ ~~карактеристична~~ ~~не-~~ ~~посредност~~ ~~и~~ ~~једноставност~~. Просто, и на мах. Од несреће у причи Бартуловић не стилизује највећу несрећу, да би била несрећа. — Одличан момент приче заглави му се накада на месту где се не може артистички потпуно исцрп-сти; ~~на~~ га, Бартуловић га неће водити и носати за пробу. — Описује нам буру у уској улици пред каваном, онако како се обично описује; одјед~~аред~~ дође на одличан детаљ: да се "од мора чује звиждук конопаца;" дакле је на ивици ~~бурног~~ ^{бурног} описа буре, али ~~то~~ не укамаћује. — Слика нам ~~успоником~~ сеоске процесије у ноћ Великог четвртка, и, рекло би се, литерарно срачу-нато нам развија платно на велику даљину, са ванредним сликарским ефектима, са језиво мистичном вредношћу ~~људске~~ ^у религиозних узнемирења; али, у нај-бољем замаху Бартуловић скраћује, рекли бис^{мо} ~~мо~~ херојски скраћује, ~~зна~~ ^{зато} ~~да~~ ^{мо} је краћи пут бољи пут у људске душе, ако ^у не у литерарни финиш.

Хитрина и ~~успоником~~ ^{успоником} израдише особиту вештину и технику за причу која траје неколико сата ноћи или дана, а потпуна је слика средине и духа, једног или више типова. У већ поменутој причи село и фамилија такорећи за неколико часова испразне човека пуна иде-ала, одлуке, па и егоизма; испразне га тако свирепо савршено, као што онај страшни инжињерски сифон испразни пушину земље од свега, безмало до без-ваздушног простора. Младић је пао, и остарео. Најему је стопало оних који такође имају снова, али не губе никада смисао за основне стварности, за хлеб, заштиту у старости, камату на зној и новац који су ^{уложени} ~~били~~ ^{били} макар у рођено и најбоље дете. "Стар за један дан," то је наслов приче. Катастрофа у живљеном животу није театар. Живот поруши, живот одмах рас-према. Зашто одужавати, зашто много литературе? Људи су једноставни и ус-ки. Свако има само једну вољу. Сав живот човека обеси се у једну одлуку наше воље, одлуку слободну и баш зато непоправљиву. ~~Из~~ ^{Из} нагиб те једне воље стропошта се, брзо и одређено, сав ~~ни~~ ^{ни} ~~ја~~ ^{ја} мет, драма или комедија.

Бартуловић је на острвљанима својим заја-зио оригиналне црте животних функција. Јесу друштвени и судбински закони

међу оном сиротињом врло груби, па и грозни, али су на крају ипак хармонични. Бартуловићева прича нам каже да се тамошњи човек не изненађује сувише дуго појавама из области невоље, брига, и јада. ^{Човек из} се једно време брани сурово, али убрзо наступа своје врсте хармонија, јер апсурди животни не могу јаког примитивца дуго да плаше и муче. Бартуловић психолог налази изгледа, у сваком судару много апсурдности, и то је његова драга и одлична тема, обрађивана некад са духовитом иронијом, некад са широком симпатијом. Нарочито се апсурди испољавају у причама где су комбиновани село и град, примитивци и школована њихова деца, корен и бежање јаким индивидуа од старине. Глава и машта школованих људи св^е стављају у фише и цифре, а родно село и сиротиња одједаред истуре пред њих и трећу димензију живота. Има ~~сигурно~~ трагедије у том да сиротиња и рођену децу прождире; али има и апсурдности у преглашању фиша и основног смисла за голи живот. ^{Исправно за} ~~животни~~ апсурд ^и иде код Бартуловића понекад далеко у тајне живота, и у врло оригиналне проналаске. Дуга прича о мистичној и уједно апсурдној вези Лијуна и Бата, ванредна је студија о ^{неразделивост} ~~вези~~ двојице преко ^{гроба} у који Лијун хтеде да затрпа полужива, од колере оболела Бата. Веза њихова с гробом ^{те и за} се ~~сврши~~; а дотле ~~иде~~ иде кроз све апсурдности, од ужаса недокучних ствари до најгрубље комике, какву само свирепо сеоско становништво може да подржава са својим сажитељима.

Живот је баш зато неизмерно тежак што је и трагедија и апсурд; што и убија и прави од човека смешну играчку за одмор и весеље других људи. Два су херојства: у смрти; и у примању да ради села и род~~не земље~~ да на селу, или због загонетног жрвња у градском животу, по^{мамо} и плешемо као везане мечке. Отуда код Бартуловића углавном ^{живот и} носи причу јача с~~трана~~ човечанства, мушкарци. У целој овој збирци је тако. Жене су црта за везу, мрље за постизавање тона; продевају се свугде, али отсудну улогу и карактер не носи ниједна. Синовићева "госпоја" из бела света додуше направи лом у кући свог свекра, али ће стари, премда је и његова луда сујета заплела заплет, устати ипак јак, расветљен и прав, ~~и~~ и рашчистити са апсурдом и у госпоји и у себи.

Бартуловићева приморска прича је врло важан принос нашој књижевности као лепој прози, и нашој књижевности као нашој мисли. Сем једне две конвенционалне, све су остале ^{приме} оригиналне комбинације

једним ланцем сапети, у једној бедној илузији живи: да један није као она двојица, а кад мизерија чвршће припне двојицу, да двојица нису као трећи. ^{у смислу сајрота} По склопу и ванредном дијалогу, ова је прича драмски одломак, иако ~~не~~ лите-
рарно ^{ни она} пробир ^{није} остала без мане.

У селу и граду, ^{у Бартуловићовој причи} ~~живот~~ ~~страда~~ ~~је~~
је углавном због ~~оног што је једнако у селу и граду~~ сујета и личних ~~интереса~~.
Нм Шпартанци нису могли сујету у човеку да убију! Али док су
на селу сујета и интерес зле и ~~јак~~ силе покретнице, у граду су зле слабо-
сти, од којих се нити живи нити умире. Бартуловић види зато живот као круг.
Само, ~~на~~ на селу тај круг је то ^{чак са осовином}, и знају се закони колутања, ко-
чења, и стајања. У граду, то је апсурдан круг, ~~обруч~~ обруч без осовине који
се котрља како може, ударан по целом обиму, а кад стане онда није стао, него
је пао.

Илија Савић

Даровулову 1900

(всего 1000000)